

Το ποιητικό κείμενο ως παράγοντας κωδικοποίησης της μουσικής των Ελλήνων του Πόντου

[Πολιτισμός](#) / [Λαογραφία-Παράδοση](#) / [Μουσική](#)

[Δρ Παύλος Α. Γαϊτανίδης, Μουσικολόγος-Εθνομουσικολόγος](#)

Εισαγωγή

Το δημοτικό τραγούδι των Ελλήνων του Πόντου είναι απόρροια μιας πνευματικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας στο πεδίο των εθιμικών, των πολιτιστικών και συνεκδοχικά των πολιτισμικών εκφάνσεων του ομοιογενούς λαού. Εκπέμπει και απηχεί διαχρονικά, την ιδιοσυγκρασία, τον παλμό, την αγωνιστικότητα, τη συλλογικότητα, τον κοινωνικό και τον πολιτισμικό του προσανατολισμό στη ροή της ζωής.

Το περιεχόμενο της θεματολογίας του ποιητικού κειμένου της μουσικής των Ελλήνων του Πόντου είναι, αφενός, το αφήγημα της ιστορίας, των εθιμικών και των πολιτισμικών προτύπων και αφετέρου το σημείο συνοχής του λαού στο κοινωνικό και το πολιτισμικό του γίνεσθαι.

Το σημειολογικό του περιεχόμενο σε συνδυασμό με την ποιητική της μουσικής αποτελούν μία ενιαία ρητορική έκφραση η οποία διαφωτίζει και αναδεικνύει διαρκώς την επικαιρότητα της ιστορίας και του παραδοσιακού πολιτισμού. Συνεπώς, με το τραγούδι και ειδικότερα με το ιστορικό τραγούδι, το οποίο πραγματεύεται η παρούσα εργασία, σε κάθε επίπεδο μουσικής ζωής, αφενός, υπερτονίζονται οι ιδιαίτερες/ξεχωριστές ιστορικές εκφάνσεις/εκφράσεις, όπως είναι οι αναφορές, στην άλωση της Τραπεζούντας, στο ζυγό των τετρακοσίων χρόνων, στη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου και σε άλλες σκληρές ιστορικές, εθνικές και κοινωνικές περιστάσεις και αφετέρου, αναπτύσσεται μία σταθερά διαχρονικής επετειακής, εθιμικής και παραδοσιακής συλλογικής έκφρασης/δράσης.

Στη διάσταση αυτή το ιστορικό τραγούδι των Ελλήνων του Πόντου γίνεται εργαλείο επικαιρότητας της ιστορίας, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει στη συνειδησιακή συνοχή και περισυλλογή του λαού για την ιστορική και την πολιτισμική του διαδρομή.

Το διηγηματικό και το κυρίως άσμα^[1]

Το διηγηματικό άσμα (πλαστά/παραλογές, ακριτικά, ρίμες) και το κυρίως άσμα (εθιμικά, αγάπης, γάμου, ξενιτιάς, μοιρολόγια, κλέφτικα, ιστορικά, σατιρικά, περιστατικά, θρησκευτικά κ.ά.), κατά τη γενική λαϊκή έκφραση, δημοτικό τραγούδι, σύμφωνα με τον Στίλπωνα Κυριακίδη αποτελούν κατά κύριο λόγο τις δύο γενικές κατηγορίες του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού. Είναι μία διάκριση με βάση τη φύση, την αρχή και το περιεχόμενο της δημοτικής και λόγιας ποίησης.

Το διηγηματικό άσμα αντλεί τα θέματά του: α) από την αρχαία ελληνική μυθολογία και β) από ορισμένα σημαντικά ιστορικά και δραματικά γεγονότα, όπως είναι οι ηρωικές μάχες του ελληνισμού στις εχθρικές επιδρομές των Σαρακηνών στις εσχατιές του Πόντου και της Καππαδοκίας. Το θεματικό αυτό περιεχόμενο ως διαχρονικό στοιχείο συμβάλλει αποφασιστικά στη διατήρηση της υφής, τη φυσιογνωμίας και γενικά της ταυτότητας της μουσικής των Ελλήνων του Πόντου.

Είναι προφανές ότι η μουσική είναι στενά συνυφασμένη με το λόγο. Η μουσική στη διηγηματική ποίηση, αποκτά χαρακτηριστικά ενιαίας και αδιάσπαστης ενότητας και κατ' επέκταση μία σταθερά η οποία απηχεί διαχρονικά μία συγκεκριμένη

τεχνοτροπία. Συνεπώς, η διηγηματική ποίηση, αποτελεί σταθερό παράγοντα της μουσικής κωδικοποίησης και ταυτόχρονα της μουσικής διαχρονικής ταυτότητας. Στην κωδικοποίηση της μουσικής συμβάλλουν ακόμη, καθοριστικά το ανάλογο ιστορικό πλαίσιο και η μουσική συγκυρία.

Τα διηγηματικά άσματα, ως προς το περιεχόμενο και τα πολλαπλά τους μηνύματα, αλλά και τη μουσική τους αισθητική, αποτελούν υπόδειγμα υψηλής ποίησης και μουσικής καλλιτεχνίας. Ως μουσικοί κώδικες διέρχονται διαχρονικά έως και την σημερινή σύγχρονη εποχή.

Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται κυρίως στα διηγηματικά άσματα και ειδικότερα στις επιμέρους κατηγορίες τους (παραλογές και ακριτικά) καθώς και σε ορισμένα από τα κυρίως άσματα (ιστορικά, μοιρολόγια, κάλαντα)

Τα τραγούδια που δίνονται παρακάτω αποτελούν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα για την συμβολή τους στην παρούσα εργασία. Είναι αποσπάσματα ή ολοκληρωμένα, ιστορικού περιεχομένου, ποιητικά κείμενα/στίχοι.

Ακολούθως - για την πιο εμπειριστατωμένη εργασία και ταυτόχρονα την πιο αποκαλυπτική απόδειξη της διαχρονικής παρουσίας της μουσικής, η οποία διατυπώνεται σταθερά και παραδοσιακά από το κυρίαρχο μουσικό όργανο (τη λύρα) και την ιδιαίτερη προφορά και φωνολογική χροιά του τραγουδιστή της παραδοσιακής μουσικής - παρατίθενται τα αντίστοιχα αποτυπωμένα μουσικά κείμενα, τα οποία απεικονίζουν τη μουσική των Ελλήνων του Πόντου.

Από τα διηγηματικά άσματα, το πρώτο ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το τραγούδι/παραλογή: «τη τρίχας το γεφύρι»^[2]. Είναι ένα τραγούδι στο οποίο χαρακτηριστικό σημείο αποτελεί η θυσία του αγαπημένου προσώπου προς χάρη της τιμής και του ιδεώδους της κοινωνίας και του έθνους. Κατά την πλοκή του μύθου αναπτύσσεται έντονα το τραγικό στοιχείο.

Τη τρίχας το γεφύρι

παραλογή

Ακεί πέραν σο Δρακολίμν' - ση τρίχας το γεφύρι
χίλιοι μαστόρ' εδούλευαν - και μύριοι μαθητάδες,
όλεν τη μέραν έχτιζαν - την νύχταν εχαλάγουτον,
οι μαστόροι εχαίρουνταν - θε να πλεθύν η ρόγα,
οι μαθητάδες έκλαιγαν - τσι κουβαλεί λιθάρε.

Κι ατός ο πρωτομάστορας - νουνίζ νύχταν ημέραν.

Ντο δις με, πρωτομάστορα - και στένω το γεφύρι σ'.

Αν δίγω σε τον κύρη μου - άλλον κύρην πα 'κι έχω.

Ντο δις με, πρωτομάστορα - και στένω το γεφύρι σ'.

Αν δίγω σε τη μάνα μου - άλλο μάναν πα 'κι έχω.

Ντο δις με, πρωτομάστορα - και στέκει το γεφύρι σ'.

Αν δίγω σε τα' αδέλφια μου - άλλ' αδέλφια πα 'κι έχω.

Ντο δις με, πρωτομάστορα - σταλίζω το γεφύρι σ'.

Αν δίγω σε και τα πουλία μ' - άλλο πουλία πα 'κι έχω.

Ντο δις με, πρωτομάστορα - στερένω το γεφύρι σ'.

Αν δίγω σε την κάλη μου - καλύτερον ευρήκω.

[...]

Τη τρίχας το γεφύρι παραλογή

The image shows a musical score for a song. It consists of nine staves of music. The first five staves are instrumental, featuring a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/8 time signature. The music is characterized by a continuous eighth-note pattern. The sixth staff is the vocal line, with lyrics in Greek. The seventh and eighth staves continue the instrumental accompaniment. The ninth staff is the final instrumental line, ending with a double bar line. There are three triplet markings (indicated by a '3' above a bracket) in the instrumental parts.

Σην γέ - φυ - ραν, σην γέ - φυ - ραν, έ - λα
δάφ - - - - νει' πο - τα - μέ, ση τρί - χας το γε -
φύ - - - ρι, ε, δάφ - νει' και μυ - ριγ - μέ - νε.

Ένα άλλο παράδειγμα μουσικής παραλογής αποτελεί το τραγούδι: «αητέντς επεριπέτανεν»[\[3\]](#). Στο τραγούδι αυτό υμνείται ο ήρωας «τραντέλλενας» για τη συμβολή του στο βωμό του έθνους.

Αητέντς επεριπέτανεν

παραλογή

Αητέντς επεριπέτανεν – ψηλά σα επουράνε,
και τα τσαγκία τ' κόκκινα – και το τσαργκούλ'ν ατ μαύρον,
εκράτνεν και και σα κάρτζα του – παλικαρί βραχιόναν.

Αητέ μ' για δωσ' με ασό κρατείς – για πέ' με όθεν κείται.

Ασό κρατώ 'κι δίγωσε – αρ όθεν κείται λέγω,
για ποίσον σιδερέν ραβδίν και χάλκινα τσαρούχια,
κι έπαρ σο χέρι σ' τη στράταν – κι όλο το μονοπάτι.

Ακεί σο πέραν το ραχίν – σ' ελάτ' επεκεί μέρος,
μαύρα πουλία τρώγν' ατόν – και άσπρα τριυλίσκουν.
Φατέστε, πουλία μ', φατέστε – φατέστε τον γαρίπη,
ση θάλασσαν κολυμπετής – σ' ομάλε πεχλιβάνος,
σον πόλεμον τραντέλλενας – Ρωμαίικον παλικάρι.

Στα διηγηματικά τραγούδια η εθνική συνείδηση^[4] του ομοιογενούς λαού των Ελλήνων του Πόντου είναι σε υψηλό βαθμό· η λέξη για παράδειγμα, «τραντέλλενας» (τριάντα φορές Έλληνας) αποτελεί το ηχηρό παράδειγμα, το οποίο φανερώνει τον απaráμιλλο ηρωισμό και κατ' επέκταση το πατριωτικό φρόνημα του άγνωστου ήρωα/ακρίτα. Ακόμη, μέσα από το διάλογο μεταξύ λαϊκού ποιητή και φύσης συμβολικά εξυμνούνται, το πνεύμα, ο ηρωισμός και τα

κατορθώματα του γένους. Το τραγούδι, «αητέντς επεριπέτανεν» αποτελεί σύμβολο εμπύχωσης και εγρήγορσης των Ελλήνων του Πόντου. Ιδιαίτερη όμως αξία έχει στα δύσκολα χρόνια του τουρκικού ζυγού.

Ο λαϊκός ποιητής, στα λόγια αυτού του τραγουδιού ζωντανεύει τις ιστορικές μνήμες των μικρών και ιδιαίτερα των μεγάλων εθνικών λυτρωτικών αγώνων του λαού.

Αητέντς επεριπέτανεν

παραλογή

Αη - τέντς ε - πε - ρι - - - -
 πέ - τα - νεν, ψη - λά σα ε - που -
 - ρά - νε ούι, α - μάν, α - μάν, ψη -
 λά σα ε - που - ρά - νε ούι, α - μάν, α - μάν,
 ούι, α - μάν, α - μάν.

Το τραγούδι, «αιχμάλωτον»^[5] αποτελεί μία ακόμη μουσική παραλογή. Διηγείται την περιπέτεια του γεννημένου «αιχμάλωτου» Έλληνα την περίοδο μετά την άλωση της Τραπεζούντας. Αργότερα, αφού η μάνα τον έχει μεγαλώσει με ελληνική ανατροφή, δέχεται τις προτροπές της να πάει, πέρα από την Ρωμανία, να συναντήσει τον πατέρα του, Ανδρόνικο και τον αδελφό του, Ξαντίνον, οι οποίοι

ζούσαν ελεύθεροι από την πολεμική κατάσταση που επικρατούσε. Κάποια στιγμή τους συναντάει ως το άλλο μέλος της οικογένειας, τον οποίον δεν έχουν γνωρίσει ποτέ. Ο πατέρας του, μέσα στο γενικότερο πολεμικό κλίμα τον υποδέχεται ως ξένον/εχθρό. Μεταξύ των δύο αδελφών γίνεται μία (όχι θανάσιμη) σύγκρουση και ακολούθως η αναγνώριση, η οποία αποτελεί κορύφωση στο μύθο.

Ο Αριστοτέλης στην Ποιητική του λέει:

«[1452a] ἀναγνώρισις δέ, ὥσπερ καί τούνομα σημαίνει, ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολή, ἢ εἰς φιλίαν ἢ εἰς ἔχθραν, τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὠρισμένων...»

Το στοιχείο της αναγνώρισης είναι ένα μοτίβο που επαναλαμβάνεται στην αρχαία ελληνική γραμματεία.

Αιχμάλωτον

παραλογή

Οι Τουρκ' όντες εκούρσευαν – την Πόλ' τη Ρωμανίαν
επάτνανε τα εκκλησιάς – και επαίρναν τα εικόνας,
επαίρνανε χρυσά σταυρούς – και αργύρε μαστραπάδες
επήραν και τη μάνα μου – σ' εμέν έμποδος έτον.

Επήεν και εποίκε με – σ' Εμίρ Αλή τα σκάλας,
σα φανερά ταντάνιζεν – σα κρύφα δερμενεύ' με.
«Υιέμ αν ζεις και γίνεσαι – στην Ρωμανίαν φύγον,
εκεί έ'εις κυρ Ανδρόνικον – καλαδελφόν Ξαντίνον».

Εγέντον ο αιχμάλωτον – εγέντον κι ερματώθεν,
επαίρεν τ' ελαφρόν σπαθίν – κι ελλενικόν κοντάριν.

Αστρόπα μ' χαμηλώσετεν – φεγγάρι μ' [κάθα](#) έλα,
για δείξτε με και τη στρατήν – το πάει στην Ρωμανίαν.
Τοιμάσκεται αιχμάλωτον – και ση deniz την στράταν
με τ' ελαφρόν ατ το σπαθίν – τ' ελλενικόν κοντάριν.

Οι άστροι εχαμέληναν – οι φέγγοι κάθα έρθαν,
εδείξαν ατόν τη στρατήν – το πάει στην Ρωμανίαν.

[...]

Αιχμάλωτον

παραλογή

Και ν'αιχ-

μά - λω - τον ε - γέ - ντον, ε - γέ - ντον κίερ - μα -

τώ - θεν και ν'ε - πή - ρεν τ'ε - λα - φρόν σπα - θίν κί'ελ -

λε - νι - κόν κο - ντά - ριν.

Και ν'α - στρό - παμ' χα - μη - λώ - σε - τεν, φεγ -

γά - ριμ' κά - θα έ - - - λα, για δείξ - τε με και

την στρα - τήν, το πάει σην Ρω - μα - νί - αν.

Τα ακριτικά τραγούδια είναι αφηγηματικού χαρακτήρα, με ηρωικό και επικό περιεχόμενο. Αναφέρονται στους ανθρώπους εκείνους - τους ακρίτες που

προστάτευαν/φυλούσαν τις εσχατιές των συνόρων της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Στα τραγούδια αυτά, ο λαϊκός ποιητής έχει δώσει υπερφυσικές δυνάμεις και ικανότητες· σχετικοί είναι οι παρακάτω στίχοι:

«... Έσυρεν το σπαθίτιν ατ – ασό χρυσόν θεκάριν
χίλιους έμπρε τ' εσκότωσην – και μύριους από πίσ' ατ'
άλλους τρακόσους Βάραγγους – ση Δέβας το γεφύριν...»

Ο Πόντος, κατεξοχήν ακριτικός τόπος, έχει αναδείξει μέσα από τις παραδόσεις του ορισμένα φημισμένα τραγούδια.

Ένα ακριτικό, είναι το πολύστιχο τραγούδι: «ακρίτας όντες έλαμνεν»[\[6\]](#). Ο λαϊκός ποιητής περιγράφει με ποιητικό τρόπο τις ιδιότητες, τις δράσεις καθώς και την πίστη του ακρίτα στο βωμό της οικογένειας, της κοινωνίας και κατ' επέκταση στο ιδεώδες του έθνους. Υπογραμμίζει ακόμη τη συνεισφορά του στην κοινωνία και στον λαμπρό ελληνικό πολιτισμό.

Ακρίτας όντες έλαμνεν

ακριτικό

Ακρίτας όντες έλαμνεν - αφκά σην ποταμέαν,
επήγεν κι έρθεν κι έλασεν - εποίκεν πέντ' αυλάκια,
επήγεν κι έρθεν κι έσπειρεν - εννέα κότε σπόρον,
εφτά σπορίδε δέβασεν - κι εκεί ήλος 'κι επήρεν,
κι άλλα εφτά κι άλλ' αν δεβάζ - εκεί ήλος 'κι παίρει,
έρθεν πουλίν κι εκόνεψεν - ση ζυγονί την άκραν,
σκούται και καλοκάθεται - ση ζυγονί τη μέσην.
Οπίσ' πουλίν οπίσ' πουλίν - μη τρωσ τη βουκεντρέαν.
Το λόγον ατ 'κι επλήρωσεν - το βουκέντρι εκατήβεν,
και το πουλίν κελάηδησεν - ανθρώπινον λαλίαν.
Ακρίτα μ' 'συ ντο κάθεσαι - ντο στεκς και περιμένεις
το ένοικο σ' εχάλασαν - και την καλή σ' επήραν.

[...]

Αφήν και πάει Ακρίτας μου - ο κρίαρον Ακρίτας,
ευρίκ τα πόρτας ανοιχτά - τα παραθύρε ακλείδε.

[...]

Η πλοκή αυτού του τραγουδιού, μέσα από τη διαλογική του μορφή, αντανακλά την ιδιοσυγκρασία, την ψυχοσύνθεση και την αγωνιστικότητα του Έλληνα ακρίτα στο βωμό του κοινωνικού και του εθνικού ιδεώδους.

Με αφορμή τη διεκδίκηση να πάρει πίσω την καλή του αλλά και να αποκαταστήσει την οικογενειακή και την επαγγελματική του ιδιότητα, ο ακρίτας - σε επίπεδο τιμής για την οικογένεια, την κοινωνία και το έθνος του - δρα άμεσα και δυναμικά, φανερώνοντας παράλληλα με έναν αυθόρμητο τρόπο, το πνεύμα και τη

λεβεντιά του ελληνικού γένους.

Η λέξη ακρίτας γενικά, εκλαμβάνεται με την ευρεία της έννοια: ως δράση, διεκδίκηση ή ως εγρήγορση σε κάθε επίπεδο ζωής - ζωής που διέπεται από τα ανθρωποκεντρικά ιδεώδη αλλά και από τη διατήρηση της ταυτότητας του λαού.

Ακρίτας όντες έλαμνεν

ακριτικό

A - κρί - τας ό - ντες έ - λα - μνεν, A -
κρί - τας ό - - - ντες έ - λα - μνεν, σην
πα - ρα - πο - τα - μέ - - - αν.

Ένα άλλο ακριτικό, αποτελεί το τραγούδι: «τον Μάραντον χαρτίν έρθεν»[\[7\]](#). Ο λαϊκός ποιητής περιγράφει τη διάθεση και την ηθική υποχρέωση του Μάραντου για το πατριωτικό και το εθνικό του χρέος - να πάει δηλαδή στην εκστρατεία η οποία διαρκεί εφτά χρόνια. Ωστόσο υπογραμμίζει ταυτόχρονα την πίστη και την υπομονή

της γυναίκας του - παρά τις προκλήσεις αλλοτρίωσης, από ξένους, για τις παραδοσιακές της αντιλήψεις - για την επιστροφή του συζύγου της από τον πόλεμο. Συνεκδοχικά στο τραγούδι απηχείται η τιμή και η πίστη στα ιδεώδη^[8] της οικογένειας και του έθνους.

Τον Μάραντον χαρτίν έρθεν

ακριτικό

Το Μάραντον χαρτίν έρθεν - θα πάει ση στρατείαν,
τη νύχταν πάει σο μάστοραν - τη νύχταν μαστορεύει,
κοφτ' ας ασήμι πέταλα - ασό χρυσάφ καρφία,
το μαύρον άτ' καλύβωνεν - κατάντικρου σον φέγγον,
κι η κάλλη ατ' παραστέκει ατόν - με το χρυσόν μαντήλι,
τα δέκρε ατς κατήβαιναν - Καλομηνά χαλάζε,
καρφίν καρφίν απλών' ετόν - τη γην δάκρε γομώνει.
Που πας που πας Αμάραντε - κι εμέναν μερ αφήνεις.
Αφήνω σε σον κύρην μου - τον Αε-Κωνσταντίνον,
αφήνω σε ση μάνα μου - την άγιαν Ελένην,
αφήνω σε σ' αδέλφε μου - τους Δώδεκ' Αποστόλους.
Που πας που πας αμάραντε - κι εμέναν ντο αφήνεις.
Αφήνω χίλε πρόγατα - και πεντακόσ' αρνόπα,
αφήνω σε τον κρίαρον - τον χρυσοκωδωνέτεν,
αφήνω σε χρυσόν σταυρόν - και άργυρον δαχτυλίδι.
Εφτά χρόνε εδέβανε - κι ο Μάραντον ατς 'κι έρθεν.

[...]

Το Μάραντον χαρτίν έρθεν

ακριτικό

Και τον Μά - ρα - ντον και ν'έρ - θεν χαρ - τίν κορ' α -

νά - μνον, κορ' α - νά - μνον, και θα

πά - - - ει σο σε - φέ - ρι, έ - παρ

ύ - - - - πνον, κορ' κιας πά - με.

Από τα κυρίως άσματα, εξίσου σημαντικά για τη διαχρονική τους διάσταση είναι ορισμένα τραγούδια, όπως είναι οι θρήνοι, τα μοιρολόγια, τα κάλαντα κ.ά.. Τα

τραγούδια αυτά, παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία ως προς το περιεχόμενο και τα μηνύματα που απηχούν. Ο λαός, με τους θρήνους και τα μοιρολόγια, αφηγείται τις σκληρές στιγμές της ζωής του, όπως είναι ο βίαιος διωγμός των Ελλήνων του Πόντου από τις πατρογονικές τους εστίες και ορισμένες τραγικές, για το έθνος, καταστάσεις, όπως είναι η άλωση της πόλης της Τραπεζούντας.

Ένα από τα κυρίως άσματα είναι το τραγούδι/μοιρολόγι, με τον τίτλο: «Ευκλείδης». Ως ιστορικό ενδιαφέρον διαχρονικής δυναμικής αποτελεί παράγοντα μουσικής κωδικοποίησης. Το τραγούδι αυτό - το οποίο αναφέρεται στον οπλαρχηγό/ήρωα της Σάντας του Πόντου, Ευκλείδη Κουρτίδη (1887-1937) - ως αντιπροσωπευτικό παράδειγμα υπενθυμίζει και διατηρεί επίκαιρα, κάθε φορά, τα στοιχεία του ύφους, του ήθους και του χαρακτήρα, γενικά, της μουσικής.

Το περιεχόμενό του, πολύ περιεκτικά περιγράφει και απηχεί την ψυχική δύναμη και τη γενναιότητα του Ευκλείδη ενάντια στους τσέτες (ληστοσυμμορίες - ομάδες κακοποιών) στα βουνά της Σάντας του Πόντου.

Ευκλείδης[9]

μοιρολόγι

Ας αρχινώ και λέγω σας - ολίγα μοιρολόγια,
ους να τελαίνω μη κλαίτε - ντο θα λέγω τα λόγια.

Πέντε χρόνε σ' αντάρτικα - ση Σάντας τα ραχία,
Ευκλείδης ετυράννιζεν - τα τούρκικα τα ψύα.

Το χιλε εννεκόσια - τραντεφτά τη χρονίαν,
δέκα τ' Αε Χαραλάμπη - δέκα 'μερομηνίαν.

Σα έντεκα τ' Αε Βλάση - Ευκλείδης εσκοτώθεν,
'κούξεν το μαύρον το χαπάρ τα ραχία 'φορτώθεν.

Σκοτία δείσα έτονε - ο καιρόν λαβωμένος,
αφκά σο κάρον κείτουνε - Ευκλείδης ματωμένος.

Ατός ποι' 'κι εφογούτουνε - σπαθία και μαχαίρε,
πως έντονε και ν-έρρουξεν - ση χάρονος τα χέρε.

Σ' έναν το χερ ν-ατ' το τουφέκ - σ' άλλο κράτνεν την κάμαν,
έρθεν ατώρα η σειρά - να κλαίει τ' Ευκλείδ' η μάνα.

Ευκλείδη μ' τα παλικάρε σ' - εσέναν αραεύνε,
όθεν στέκνε και κάθουνταν - μοιρολογούν και κλαίγνε.

Όσον εσύ 'κι φαίνεσαι - Ευκλείδη, καπιτάνε,
όλον ο Πόντον τραγωδεί - εσέναν, πεχλιβάνε.

Ευκλείδη αν η λαλία σ' - σον κόσμον 'κι ακουσκάται,
τ' όνομα σ' ζει και βασιλεύ - καμίαν 'κι θα χάται.

Εχ, και ν'ας
 κά-θου - μαι και λέ - γω σας ο - λί - γα μοι - ρο - λό - για, - ας
 κά - θου - μαι και λέ - γω σας ο - λί - γα μοι - ρο - λό - για, ους
 να τε - λαι - νω μη κλαι - τε ντο θα λέ - γω τα λό - για, ντο
 θα λέ - γω τα λό - για, ους να τε - λαι - νω μη κλαι - τε ντο
 θα λέ - γω τα λό - για, ντο θα λέ - γω τα λό - για.

Ένα άλλο ιστορικό τραγούδι/μοιρολόγι με τον τίτλο «'πάρθεν η Ρωμανία»[\[10\]](#) γνωστό από τον τελευταίο του στίχο

«η Ρωμανία αν 'πέρασεν - ανθεί και φέρει κι άλλο»

περιγράφει όλη τη δυστυχία, το θρήνο και την απόγνωση για την άλωση της πόλης και την κυριαρχία, πια, των αλλόπιστων.

Ένταση και κορύφωση στο τραγούδι, δίνει η συμπαράσταση των αγίων στο θρήνο των Χριστιανών. Στο τέλος, ο ποιητής αφήνει την ελπίδα να φανεί και να γίνει συμπαραστάτρια, τροφοδότρια και οδηγήτρια των σκλαβωμένων Ελλήνων στην άνθιση και πάλι του γένους.

‘πάρθεν η Ρωμανία

μοιρολόγι

Έναν πουλίν καλόν πουλίν – εβγαίν’ από την Πόλιν,
ουδέ σ’ αμπέλε εκόνεψεν – ουδέ σα περιβόλε,
επήεν και ν-εκόνεψεν – σ’ Αγιά-Σοφιάς την Πόρταν.
Έδειξεν το έναν το φτερόν – σο αίμαν βουτηγμένον,
και σ’ άλλο το φτερόν άθε – χαρτίν βαστά γραμμένον.
Ατό κανείς ‘κι αναγνώθ’ – κανείς ‘κι ξέρ’ ντο λέγει,
μηδέ κι ο Πατριάρχης μου – με όλους τους παπάδες.
Έναν παιδίν, καλόν παιδίν – πάει και αναγνώθει.
Σίτε αναγνώθει, σίτε κλαίει – σίτε κρούει την καρδίαν:

«N-αιλλοί εμάς και βái εμάς – ‘πάρθεν η Ρωμανία».

Επήραν το βασιλοσκάμν’ – κι ελάεν αφεντία.
Μοιρολογούν τα εκκλησιάς – κλαίγνε τα μοναστήρε,
κι Αϊ-Γιάννες ο Χρυσόστομον – κλαίει δερνοκοπισκάται.
Μη κλαις, μη κλαις Αϊ-Γιάννε μου – και δερνοκοπισκάσαι,
η Ρωμανία αν πέρασεν – ανθεί και φέρει κι άλλο.

[...]

‘πάρθεν η Ρωμανία

μοιρολόγι

Ν'αἰλ-λοῖ ε - μάς και βάι ε - μάς 'πάρ-
 θεν η Ρω-μα - νί - α, ε - παί - - - ραν το βα-
 σι - - - - λο - σκάμν' κιε - λά - - - - εν α - φε -
 ντί - α, ε - παί - - - - ραν το βα -
 σι - - - - λο - σκάμν' κιε - λά - - - - εν α - φε -
 ντί - α.
 ντί - α.

Από τα κυρίως άσματα, άλλου ύφους είναι τα εθιμικά τραγούδια με περιεχόμενο αναγγελίας[11] χαρμόσυνων μηνυμάτων, όπως είναι τα κάλαντα Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς, των Φώτων κ.ά.. Με αυτά τα τραγούδια γίνεται η αναγγελία των μεγάλων μηνυμάτων, όπως η γέννηση του Χριστού. Με τον τρόπο αυτό, αφενός, απηχούνται/διαλαλούνται οι μεγάλες χριστιανικές εορτές ενώ ταυτόχρονα βιώνονται οι χαρμόσυνες στιγμές του λαού και αφετέρου, αποτελούν ευχές σε κάθε σπίτι/οικογένεια για την υγεία, τον πλούτο και την ευτυχία.

Τα κάλαντα στη μουσική παράδοση των Ελλήνων του Πόντου είναι ποικίλα· είναι

τραγούδια εθιμικά, χαράς και ελπίδας. Αποτελούν ίσως τα πιο ασφαλή εργαλεία/μέσα διαχρονικής διατήρησης της αυθεντικότητας της μουσικής.

Επισημαίνεται ότι στη μουσική παράδοση των Ελλήνων του Πόντου, η προσαρμογή διαφορετικών στίχων σε ένα συγκεκριμένο μουσικό κώδικα (μέλος) είναι, όχι μόνο θεμιτό, αλλά σύνηθες φαινόμενο. Ένας συγκεκριμένος μουσικός κώδικας μπορεί να είναι φορέας διαφορετικών (από τόπο σε τόπο, από γενιά σε γενιά) στίχων ανεξάρτητα από το περιεχόμενο και τα μηνύματα που εκπέμπουν. Στον κανόνα αυτό, εξαίρεση αποτελούν τα κάλαντα Χριστουγέννων - Πρωτοχρονιάς - Θεοφανείων κ.ά.. Συνεπώς, στην παρούσα εργασία η αναφορά στα κάλαντα γίνεται ως σταθερός παράγοντας μεταφοράς χαρακτηριστικών υφής, ήθους και φυσιογνωμίας της μουσικής τέχνης. Το σημείο αυτό, όχι μόνο διατηρεί κάθε φορά επίκαιρο το πνεύμα και την αισθητική της παραδοσιακής μελοποιίας, αλλά κάνει διακριτή την ιδιαίτερη λειτουργία της μουσικής ως βιωματική «γλώσσα» με την οποία ο λαός επικοινωνεί, διαπλέκεται και δρα συλλογικά αναδεικνύοντας κάθε φορά τους παραδοσιακούς τρόπους ζωής και κατ' επέκταση το πολιτισμικό του ιδεώδες.

Ένα τραγούδι από τα κάλαντα των Χριστουγέννων των Ελλήνων του Πόντου είναι το φημισμένο τραγούδι «Χριστός 'γεννέθεν»[\[12\]](#)

Χριστός 'γεννέθεν

χριστουγεννιάτικα κάλαντα

Χριστός 'γεννέθεν, χαράν στον κόσμον,
χα, καλή ώρα, καλή σ' μέρα,
χα, καλόν παιδίν, οψές 'γεννέθεν.
Οψές 'γεννέθεν, ουρανοστάθεν,

τον εγέννεσεν η Παναγία
τον ανέστεσεν Αϊ-Παρθένος.
Εκαβάλκεψεν χρυσόν πουλάρι

κι εκατήβεν σο σταυροδρόμι,
σταυροδρόμι και μυροδρόμι.
Έρπαξαν ατόν οι χίλ' Εβραίοι

χίλ' Εβραίοι και μύριοι Εβραίοι,
χίλ' Εβραίοι και μύριοι Εβραίοι.
Ας ακρεντικά κι ασήν καρδίαν

αίμαν έσαξεν χολήν 'κι εφάνθεν

αίμαν έσταξεν χολήν 'κι εφάνθεν.
Ήμπεν έσταξεν και μύρος έτον

μύρος έτον και μυρωδία,

μύρος έτον και μυρωδία.

Εμυρίστεν α' ο κόσμος όλον

για μυρίστ από κι εσύ αφέντα,
συ αφέντα καλέ μ' αφέντα.

Έρθαν τη Χριστού τα παλληκάρε

και θημίζνε τον νοικοκύρη,
νοικοκύρη και βασιλέαν.

Δέβα σο ταρέζ κι έλα σην πόρταν

δος μας ούβας και λεφτοκάρε,
κι αν ανοίεις μας, χαράν σην πόρτα σ'.

Καλά Χριστούγεννα και εις έτη πολλά!

Χριστός 'γεννέθεν
χριστουγεννιάτικα κάλαντα

Χρι - στός 'γεν -
 νέ - θεν χα - ράν σου κό - - σμον, χα, κα -
 λή ώ - ρα κα - λή - σή - μέ - ρα, χα, κα -
 λόν παι - δίν ο - ψές 'γεν - νέ - - - θεν.

Σημείωση

Οι παραπάνω επιλογές των τραγουδιών (ποιητικά κείμενα και δημοτικός στίχος) από τη μουσική των Ελλήνων του Πόντου, ως δείγματα ιστορικού ενδιαφέροντος και συνεπώς διαχρονικής απήχησης είναι αντιπροσωπευτικά στην υποστήριξη και την ανάδειξη του παρόντος άρθρου για τη κωδικοποίηση της μουσικής.

Επίλογος

Η παραδοσιακή κοινωνία του λαού των Ελλήνων του Πόντου (λαός, ο οποίος χαρακτηρίζεται για την πίστη του στις αρχές και τις αξίες ζωής: στην ορθόδοξη χριστιανική εκκλησία, στους σφιχτούς κοινωνικούς δεσμούς, στην αλληλεγγύη, στην άμιλλα, στις αρχές και τους κανόνες ζωής της κοινότητας, στην ιστορία και τις παραδόσεις του, στα πολιτισμικά του πρότυπα κ.ά.), αφενός, στο πλαίσιο της ελεύθερης έκφρασης των εθιμικών/κοινωνικών και παραδοσιακών δρωμένων και αφετέρου, μέσα από τις συστηματικές ιστορικές εκδηλώσεις/αφηγήσεις και τις εθιμικές και πολιτισμικές συμβολικές εκφράσεις των θεσμικών φορέων (Σωματεία - πολιτιστικοί Σύλλογοι), ευθέως, γλαφυρά και ταχύτατα, συμβάλλει στην ανάπτυξη και την προώθηση της ενδοεπικοινωνίας και της συνοχής του λαού στον κοινό ιστορικό και πολιτισμικό του προσανατολισμό.

Στο πλαίσιο αυτό η ίδια μουσική - μουσική με διαχρονική ταυτότητα - έχει μία δυναμική παρουσία και λειτουργία. Ο λόγος είναι προφανής· είναι ένα πολύ ισχυρό επικοινωνιακό εργαλείο, το οποίο συμπυκνώνει και απηχεί κατά κύριο λόγο τον ιστορικό, τον πολιτιστικό και τον κοινωνικό πολιτισμό του λαού.

Επιπρόσθετα υπενθυμίζεται, ότι στη δυναμική της διατήρησης μουσικής

ταυτότητας συμβάλλουν καθοριστικά οι συγκεκριμένες δυνάμεις/παράμετροι, όπως είναι: α) η ομοιογενής κλειστή κοινωνία – η ιστορική συνείδηση και ο απόλυτος συγχρωτισμός στις αρχές και τους κανόνες της εθιμικής και κοινωνικής ζωής – η συλλογική δράση στην έκφραση των εθιμοτυπικών δρωμένων και β) τα μουσικά όργανα και ιδιαιτέρως το κυρίαρχο και διαμορφωτικό μουσικό όργανο, η λύρα, καθώς και οι χώροι πραγμάτωσης των μουσικών δρωμένων.

Στη νέα, σύγχρονη εποχή, στην εποχή της τεχνολογίας και της αφθονίας των προϊόντων της, της εθνικής παιδείας και των παγκόσμιων πολιτιστικών και πολιτισμικών ανταλλαγών και βέβαια πολλών άλλων αγαθών και δυνατοτήτων, τα δεδομένα αλλάζουν. Οι κοινωνίες, πλέον ανοιχτές, συγχρωτίζονται σε όλα τα επίπεδα ζωής. Η παραδοσιακή υποχωρεί έναντι της αστικής κοινωνικής ζωής και συνεπώς δημιουργούνται οι νέες συνθήκες οι οποίες υπαγορεύουν του νέους τρόπους, ειδικότερα, της μουσικής ζωής.

Στο πλαίσιο αυτό – μέσα από την ποιητική των ιστορικών κειμένων, τον στίχο και τη μουσικολογική διάσταση – κινείται η παρούσα εργασία, η οποία υπογραμμίζει και υποστηρίζει τη δυνατότητα προώθησης της μουσικής τέχνης ως ταυτότητα και αισθητική της διαχρονικής παράδοσης μουσικής ζωής των Ελλήνων του Πόντου, δηλαδή, όπως διατυπώνεται και απηχείται η αισθητική της παραδοσιακής μουσικής, τουλάχιστον, από τα μέσα του 19ου αιώνα έως και τη σημερινή, σύγχρονη εποχή.

Παραπομπές:

- [1] Στ. Κυριακίδη, *Το Δημοτικό Τραγούδι*, Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα, 1990
- [2] Στ. Ευσταθιάδη, *Τα τραγούδια του ποντιακού λαού*, Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1986
- [3] Π. Λαμφίδη, *Δημοτικά τραγούδια του Πόντου*, Αρχείο Πόντου, παράρτημα 4, Αθήνα, 1960
- [4] Στ. Ευσταθιάδη, *Τα τραγούδια του ποντιακού λαού*, Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1986
- [5] Στ. Ευσταθιάδη, *Τα τραγούδια του ποντιακού λαού*, Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1986

[6] Π. Λαμψίδα, *Δημοτικά τραγούδια του Πόντου*, Αρχείο Πόντου, παράρτημα 4, Αθήνα, 1960

[7] Π. Λαμψίδα, *Δημοτικά τραγούδια του Πόντου*, Αρχείο Πόντου, παράρτημα 4, Αθήνα, 1960

[8] Στ. Ευσταθιάδη, *Τα τραγούδια του ποντιακού λαού*, Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1986

[9] Χ. Εφραιμίδα, *Παραδοσιακά τραγούδια της Σάντας του Πόντου*, Εκδόσεις, Κυριακίδη

[10] Στ. Ευσταθιάδη, *Τα τραγούδια του ποντιακού λαού*, Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1986

[11] Γ.Κ. Σπυριδάκη & Σπ.Δ. Περιστερή, *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια*, τόμος Γ', Αθήνα, 1968

[12] Στ. Ευσταθιάδη, *Τα τραγούδια του ποντιακού λαού*, Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1986

<http://bit.ly/2vo32aQ>